
**ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE z. 23
Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna 1994 (8)**

EWA FILIPIAK
WSP w Bydgoszczy

**UPODOBANIA LITERACKIE UCZNIÓW KLAS MŁODSZYCH
ŚRODOWISKA WIEJSKIEGO**

1. Wstęp

Współczesna szkoła w coraz większym stopniu ceni aktywność własną uczniów, a szczególnie ich samodzielność. Kształtowanie samodzielności dzieci i młodzieży - jak zauważa J. Kujawiński - jest koniecznością wynikającą tak z potrzeb społecznych, jak również z potrzeb indywidualnego rozwoju człowieka¹.

Samodzielne zdobywanie wiedzy odbywa się w dużej mierze za pomocą lektury książek i czasopism. Pomimo wzrastającej popularności telewizji, filmu, postępującej komputeryzacji książek, nadal spełnia poważną funkcję w ogólnym rozwoju intelektualnym, emocjonalnym i społecznym dziecka. Rozbudza ona ciekawość, doskonali myślenie, pobudza do refleksji, kojarzenia faktów i wyciągania wniosków, wzbogaca zasób pojęciowy uczniów.

W założeniach umiejętność i chęć samodzielnego czytania ma być celem i środkiem nauczania, ma sprzyjać wzrostowi wiedzy, aktywizacji procesów poznawczych i emocjonalnych.

Koniecznym warunkiem świadomego łączenia się w proces upowszechniania

książki jest orientacja w obrazie zainteresowań czytelniczych dzieci. Obraz ten podlega dynamicznym zmianom w tak zmiennej współczesnej rzeczywistości. Zachodzi więc potrzeba prowadzenia systematycznych badań w tym zakresie. Tym bardziej, że problem zainteresowań dzieci w młodszym wieku szkolnym - jak zauważa L. Wołoszynowa - nie jest jeszcze dostatecznie wszechstronnie zbadany, a znaczną grupę stałych i trwale utrzymujących się zainteresowań stanowią zainteresowania poznawcze o charakterze rozrywki intelektualnej, którą dzieci realizują poprzez czytanie.²

2. Problematyka badań

Przedstawiając problematykę zainteresowań czytelniczych uczniów młodszego środowiska wiejskiego chciałabym bliżej sprecyzować samo pojęcie zainteresowania czytelniczego.

A. Przeclawska w sposób istotny rozróżnia terminy "zainteresowanie czytelnicze" i "rzeczywiste czytelnictwo", interpretując to pierwsze zainteresowanie czytelnicze jako "wyrażające się zapotrzebowanie na określony typ czy tematykę lektury", a rzeczywiste czytelnictwo, jako "czytanie tych, a nie innych książek"³

J. Pieter podkreśla, że zainteresowanie czytelnicze prowadzi do świadomego poszukiwania i czytania określonego rodzaju książek, podczas gdy zamięłowanie czytelnicze to utrwalone zainteresowanie poznawaniem i zajmowaniem się pewnym rodzajem lektury⁴.

Warto jeszcze przytoczyć definicję W. Goriszowskiego, który pisze: "przez zainteresowanie czytelnicze rozumie się skłonność i tendencję do systematycznego, świadomego poszukiwania, a następnie czytania książek z określonej dziedziny wiedzy, natomiast przez zamięłowanie czytelnicze - skłonność utrwaloną (o charakterze nawykowym) do zajmowania się czytaniem określonego rodzaju książek".⁵

Struktura powyższych definicji zainspirowała do szczególnego zwrócenia uwagi w podjętej próbie badawczej na:

- tematykę czytanych książek,
- książki ulubione przez uczniów w poszczególnych kategoriach wiekowych,
- stopień zainteresowania lekturą szkolną.

3. Tematyka i rodzaje czytanych książek

Skoro zainteresowania czytelnicze prowadzą do świadomego poszukiwania i czytania określonego rodzaju książek, to aby poznać zainteresowania czytelnicze badanej populacji uczniów zadano im pytanie: Które z wymienionych rodzajów

książek czytasz najchętniej? (Próba badawczą objęto populację 191 dzieci, w tym 68 uczniów 3 klas I, 71 uczniów 3 klas II i 52 uczniów 2 klas III)⁶.

Uzyskano następujące wyniki: (%)

Rodzaje wybieranych książek	Wybory ilościowe w %			
	Ogółem	w kl. I	w kl. II	w kl. III
Bajki - baśnie	47	68	41	32
Książki o zwierzętach	7	5	4	12
Śmieszne, humorystyczne	10,1	15,4	8,2	6,7
Podróżnicze	5,3	2,1	7,5	6,3
Przygodowe	22,7	7,5	30,7	29,9
O dawnych czasach	7,9	2	8,6	13,1

Z zestawienia wynika, że szczególnym zainteresowaniem dzieci w młodszym wieku szkolnym cieszą się bajki i baśnie. Stanowią one 47 % wyboru badanej populacji dzieci, przy czym wyboru tego dokonało aż 68 % uczniów klas I, 41 % uczniów klas II i 32 % badanych uczniów klas III. Powyższe wyniki są potwierdzeniem empirycznie ustalonych pewnych prawidłowości w zainteresowaniach czytelniczych charakterystycznych dla danej fazy rozwojowej. Już bowiem w ostatniej fazie okresu przedszkolnego pojawia się zainteresowanie i utrzymuje się ono do 9 - 10 roku życia.

B. Bettelheim – autor książki *Cudowne i pożyteczne, o znaczeniach i wartościach baśni* – ukazuje, jak doniosłą rolę odgrywają baśnie w życiu dziecka. Psycholog ten podkreśla, iż baśń, sprawiając dziecku przyjemność, dostarcza mu objaśnień dotyczących jego psychiki i wspiera rozwój dziecięcej osobowości, pomagając rozwiązać problemy egzystencjonalne.⁷

Świat baśni frapuje i interesuje dzieci w młodszym wieku szkolnym, pełni istotną funkcję kompensacyjną i zaspokaja ich potrzeby. Stąd prawie wszyscy uczniowie klas I-III mają pozytywny stosunek do bajek i baśni. Wykazała to w swoich badaniach M. Węglińska, bowiem aż 90,6 % badanych dzieci zaaprobowało ten rodzaj czytanej książki (bardzo lubię, raczej lubię)⁸.

Dużym zainteresowaniem cieszą się także książki przygodowe. Niewielka jeszcze grupa (7,5 %) uczniów przejawiających zainteresowanie tą tematyką wyraźnie wzrasta wśród uczniów klas II i III, stanowiąc 30,7 % i 29,9 % dokonanych wyborów. Książki przygodowe, często z licznymi wątkami fantastycznymi,

zyskują znaczną aprobatę wśród małych czytelników. Zapewniają intelektualne i emocjonalne przeżycia, pobudzają wyobraźnię twórczą.

Poza tym badani uczniowie dokonali następujących wyborów: książki określone jako śmieszne, humorystyczne stanowią 10,1 % badanej populacji dzieci, książki o dawnych czasach 7,9 % (w kl. III aż 13,1 %), książki o zwierzętach 7 % (w kl. III aż 12 % - wpływ zainteresowań przyrodniczych na środowisku społ. - przyrod.) i książki podróżnicze 5,3 %.

Jak wynika z badań uczniowie klas niższych mają szeroki zakres zainteresowań czytelniczych.

Badani potwierdzają wnioski psychologów i pedagogów, którzy w zainteresowaniach dzieci i młodzieży wyróżniają tzw. linie: baśniową, przygodową, historyczną, przyrodniczą i realistyczną. Nie potwierdziły natomiast spostrzeżeń potwierdzonych badaniami J. Andrzejewskiej, z których wynikało, że dzieci wiejskie mają uboższy niż ich rówieśnicy w mieście krąg zainteresowań czytelniczych.

4. Książki ulubione przez uczniów klas młodszych

Mali czytelnicy identyfikują się w sposób emocjonalny z lekturą, którą czytają. Potrafią podać tytuł ulubionej książki, a czasem nawet autora.

Uczniom zadano następujące pytanie: Która z przeczytanych książek podobała ci się najbardziej, podaj jej tytuł i autora?

Z wypowiedzi dzieci uzyskano ogółem 150 tytułów. Podanie nazwiska autora ulubionej książki sprawiało dzieciom dużo trudności, zwłaszcza w kl. I i II. Większość dzieci podawała tylko tytuł. Wyodrębniono zatem zestaw kilkunastu książek cieszących się największym zainteresowaniem dzieci. Oto one:

Baśnie Grimm	<i>Śpiąca Królewna</i> <i>Jaś i Małgosia</i> <i>Śnieżka</i> <i>Czerwony Kapturek</i>
Baśnie Andersena	<i>Królowa Śniegu</i> <i>Brzydkie Kaczątko</i> <i>Dziecię elfów, Dzikie łabędzie</i>
A. Lindgren	<i>Dzieci z Bullerbyn</i> <i>Fizia Pończoszanka</i>
B. Krzemieniecka	<i>Z przygód krasnala Halabaly</i>
M. Kownacka	<i>Plastusiowy pamiętnik</i>
H. Januszewska	<i>Kot w butach</i>
T. Jansson	<i>Opowiadanie z Doliny Muminków</i>

J. Brzechwa	<i>Akademia pana Kleksa</i>
K. Makuszyński	<i>Koziołek Matolek</i>
M. Kownacka	<i>Kajtkowe przygody</i>
A. Bachdaj	<i>Pilot i ja</i>
	<i>Bajarka opowiada</i>
M. Jaworczakowa	<i>Jacek Wacek i Pankracek</i>
E. Szelburg-Zarembina	<i>Bardzo dziwne opowieści</i>
	<i>Wesołe historie</i>
	<i>Przez różową szybkę</i>
M. Kruger	<i>Karolcia</i>
H. Kostyrko	<i>Klechdy domowe</i>
Baum	<i>W krainie czarnoksiężnika Oz</i>
S. Lagerlöf	<i>Cudowna podróż</i>
J. Grabowski	<i>Finek</i>

W zestawie książek ulubionych przez dzieci znalazło się 13 tytułów, które uzyskały więcej niż 3 wybory. Pozostałe tytuły uzyskały odpowiednio 1,2 lub 3 wybory. Wśród ulubionych książek 8 znajduje się w spisie lektur obowiązkowych dla klas I-III. Pozostałe pozycje to lektura dowolna.

Wymienione tytuły reprezentują różne rodzaje książek: bajki i baśnie, książki humorystyczne, książki o tematyce społeczno-wychowawczej i przyrodniczej.

Największą liczbę głosów wśród czytelników klas I uzyskał znany cykl przygód Koziołka Matołka K. Makuszyńskiego, ujęty w formę ciekawych historyjek obrazkowych. Krótkie linijki tekstu, obrazek, ciekawa i żywa akcja, dużo humoru zachęca małego czytelnika do czytania. Książka charakteryzuje się również pełną niezwykłych przygód akcją z elementami egzotyki i zabawnych sytuacji. Te właśnie elementy sprawiają, że wspomniana pozycja cieszy się dużą popularnością wśród dzieci.

Obok przygód Koziołka Matołka dużym powodzeniem cieszy się książka M. Kownackiej *Plastusiowy pamiętnik*. Przygody plastelinowego ludzika i sympatycznej pierwszoklasistki Tosi, ze względu na bliską przeżyciom dzieci treść, są chętnie czytane.

Uczniowie klas II i III chętnie czytają baśnie J.Ch. Andersena oraz braci Grimm. Uzasadnieniem tego wyboru niech będą słowa jednej z uczennic: "Ja bardzo lubię książki z bajkami. Bardzo podobała mi się książka *Baśnie* Andersena. Dostałam ją na urodziny. Czytam sobie codziennie jedną baśń. Najciekawszą była *Królowa śniegu*. Żał mi było Kaja, który przez odłamek czarodziejskiego lustra stał się niedobrym chłopcem".

Szczególnym zainteresowaniem cieszą się wśród dzieci te baśnie, które zostały spopularyzowane poprzez ich telewizyjną ekranizację.

Do ulubionych i często wymienianych przez dzieci książek należą: A. Lindgren *Dzieci z Bullerbyn* i *Fizia Pończoszanka*, oraz M. Krüger *Karolcia*.

Zwraca uwagę fakt, iż w zestawie książek ulubionych przez dzieci znalazły się takie pozycje jak: S. Lagerlöf *Cudowna podróż* oraz Baum *W krainie czarnoksiężnika Oz*.

Zwiększone zainteresowanie małych czytelników wymienionymi książkami zostało wywołane zapewne ich udaną ekranizacją, emitowaną cyklicznie w programie wieczornej "dobranocki" (*W krainie czarnoksiężnika Oz*) oraz w popularnym programie dla dzieci Tik Tak (*Cudowna podróż*).

Niektóre z wymienionych przez uczniów klas III książek są przejawem już zamilowań czytelniczych (*Tomek w krainie kangurów* A. Szklarski, *Wakacje z duchami* - Z. Nienackiego).

Ze spostrzeżeń zanotowanych przez nauczycielki uczące języka polskiego w badanych klasach wynika, że część dzieci chętnie wypowiada się na temat ulubionych książek, odczuwa zawarty w nich dowcip i humor. Dostrzega pozytywne cechy bohaterów, wiąże się emocjonalnie z treścią czytanych książek. Nie wszystkie jednak dzieci potrafią uzasadnić wybór ulubionej książki. Jest to z pewnością uwarunkowane małym zasobem słownictwa i trudnościami w określaniu cech utworu, w uogólnianiu treści. Dzieci, chcąc wydać sąd o książce, często używają określeń: "bo była ładna i śmieszna", "bo była ciekawa i wesoła, miała ładne obrazki" lub opowiadają jej treść. Nie znajdują właściwych słów ukazujących bogatą treść spostrzeżeń. Niemniej analizując ich wypowiedzi i książki, które określiły jako ulubione wynika, że dzieciom podobają się utwory o żywej i ciekawej akcji, w których występują konflikty i przygody. Chętnie czytają książki humorystyczne, pogodne, wesołe i zabawne opowiadania z życia dzieci i zwierząt, dostarczające im radości i pozytywnych przeżyć.

Upodobania kierują również do książek z barwnymi kolorowymi ilustracjami, co wielokrotnie podkreślały w swoich wypowiedziach. Bardzo lubią czytać bajki, baśnie wprowadzające ich w świat fantazji i egzotyki.

Dzieci mają też ulubionych autorów, których książki chętnie czytają. Należy tu wymienić J. Brzechwę, E. Szelburg-Zarembinę, M. Kownacką, M. Krüger, L. Krzemieniecką, A. Lindgren, J.Ch.Andersena.

4. Wnioski

Celem przeprowadzonej próby badawczej było poznanie zainteresowań czytelniczych i upodobań literackich uczniów klas niższych środowiska wiejskiego.

Materiał uzyskany z próby badawczej skłania do sformułowania następujących spostrzeżeń:

1. Zakres zainteresowań czytelniczych dzieci jest dość szeroki; Szczególnie jednak interesują je bajki, baśnie i książki przygodowe. Naturalne zainteresowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym baśniami i bajkami zyskuje istotne potwierdzenie psychologiczne (psychoanalityczne), skłania do zwrócenia większej uwagi na ten rodzaj literatury w codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej. Dotyczy to szczególnie baśni mało znanych i rzadko wybieranych przez małych czytelników.

2. Wśród dzieci niewielkim zainteresowaniem cieszą się książki o tematyce społeczno-wychowawczej. Są one jednak bardzo wartościowe pod względem wychowawczym. Wobec tego nauczyciele powinni w większym stopniu zainteresować dzieci tego rodzaju pozycjami poprzez wspólne czytanie i omawianie ich na lekcjach języka polskiego, przy stosowaniu takich form pracy, które pobudzają zainteresowania czytelników.

3. W zestawie kilkunastu ulubionych książek przez uczniów klas młodszych dominują utwory autorów znanych, klasyków literatury dziecięcej.

Warto byłoby wśród małych czytelników w większym niż dotychczas stopniu popularyzować książki autorów współczesnych, które poruszają wiele aktualnych i ciekawych problemów z życia dzieci i otaczającej rzeczywistości.

4. Ważnym czynnikiem wdrażania dzieci do czytelnictwa jest znajomość przez nauczyciela literatury dziecięcej i tej dawnej, która ma czasem już tylko historyczne znaczenie, ale często w dalszym ciągu jest aktualna w pracy z dziećmi i tej współczesnej. Nauczyciele powinni orientować się w nowościach wydawniczych, umieć przeanalizować i ocenić utwór pod względem artystycznym, wychowawczym i poznawczym. Ta umiejętność ułatwi mu właściwy dobór kultury dostosowany do potrzeb i możliwości każdego dziecka.

PRZYPISY

¹ J. Kujawiński: Samodzielność uczniów klas początkowych w nauczaniu problemowym. *Życie Szkoły* 1989/2

² L. Wołoszynowa: Młodszy wiek szkolny. W: Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży pod red. M. Żebrowskiej. Warszawa 1966 s. 556-560

- ³ A. Przeclawska: Rozwój zainteresowań czytelniczych dzieci i młodzieży. W: Literatura dla dzieci i młodzieży w procesie wychowania. Warszawa 1978 s. 222
- ⁴ J. Pieter: Czytanie i lektura. Katowice 1960 s. 48
- ⁵ W. Górszowski: Książka a wychowanie. Katowice 1973 s. 29
- ⁶ Próbę badawczą przeprowadzono w jednej z wiejskich szkół podstawowych województwa bydgoskiego w kwietniu 1989 r.
- ⁷ B. Bettelheim: Cudowne i pożyteczne, o znaczeniach i wartościach baśni. Warszawa 1985
- ⁸ M. Węglińska: Czytelnicтво uczniów w młodszym wieku szkolnym. Szczecin 1988

SUMMARY

The article "Literary tastes of junior pupils" presents the range of reading interests among this population of children from country environment. The results of the investigative test can contribute to the topicality of the canon of compulsory and optional reading.